

تورک یوردی

تورک اومباقلری مرکز لهیئتی طرفندره نشر اولونور

جلد ۴

کانون اول ۱۹۲۶

نومرو ۲۴

روسىيەدەكى تورك جەمھۇرىيەتلىرى

VI

قازان جەمھۇرىيىتى

مىلى تارىخىدىن خەبەر دار اولانلار جە مەلۇمدىر كە شەرقى آوروپادە ايدىل (وولغا) نەرىنك اورتا مىجراسىندە ، مىركىزى ، ايدىل وچولمان (قاما) نەرىنك قاوشانمى جوالىسىندە اولق اوزرە ، وقتىلە بىرتورك - بولغار دولتى بولونمىشدر . بولغار يوردىنك تارىخىمىزدەكى مەم قىمىتى ، اونك مىتمەن توركلرك مىسكىنى و بىر مىلى مىدىتى اوجام اولماسىندەدر . بولغار توركلرىنك بورالە كەرك مىمەن يولە كىرمەلىرى آلتىنجى عصر مىلادىنك صوكلرىندە ، دىھا دوغروسى يىدىنجى عصر كە ابتالرىندە وقوعە كەلىشە دىيە تىخمىن اولونويور . ايدىل بولغارلىرى حقىندە كىصوك كونلردە تىبەتدە بولونا قازان دارالفونى پروفىسورلرىندىن (و . ف . اىمولىن) بولغار مىدىتىنك انكىشاف اوچ دورە تقسىم اىتمىكدەدر كە شونلردىن : ۱) ۷ - ۹ نىنجى عصرلىرى استىباب ايدىل بو ، بولغار دولتىنك تشكىلى دورىدر . ۲) ۱۰ نىنجى عصر كە ابتالسىندىن ۱۳ نىنجى عصر كە ابتالسىنە قادار اولان دورى استىباب ايدىر . بودور تىجارىتىنك انكىشافى و مىدىتىنك تاثيرى ايله مىمتازدر : ۳) بولغارلرك موغول - تاتارلر تىحت تابىقتە بولوندىلر دورىدركە ۱۳ - ۱۵ نىنجى عصرلىرى استىباب ايدىر [۱] . مىلادى ۱۰ نىنجى عصر دە بول كويلرىندە ايلك تىحصىل مەكتىپلىرى بولوندىلغىنى عرب سىياحى ابن داسى يازىيور [۲]

[۱] «تاتارستانى تىبەق اىچون مالزەلەر» اسملى كىتاب ، قازان ، ۱۹۲۵ سەنە ، مىقىفە ۲

[۲] «وفى مىحالەم مىساجد و كىتاپىب» (ابن داسى تىبەقلىرى ، پروفىسور خوالى

۱۵ نجى عصرده عىنى طور اقلرده قازان دولتى قورولمىش اولمقله برابر عىنى مدنيت دوام ايدوب طور مشدر . ۱۶ نجى عصرده موسقوف يوردينه سياحت اجرا ايدن نيمه هره رسته ين : « قازان توركلرى سائر صرقداشارينه نسبتله دهامدنيدرلر : طور اقلرينى ايشليورلر ، اولرده ياشايورلر و تجارتك انواعى ايله اوغراشيورلر ، دييور [۱] پروفسور ن . فيرسوف : « قازان پراتيك حيات ه عائد هر ايشده بولغارك ده كرلى وارنى اولمشدر : او ، چفتجىلكى سه وهر و صنايعى تقدير ايدردى . اجنبى يوردلر ك سياحلى قازانلر ك تجارتلكنى ستايشله ذكر ايدىيورلر ، دييور [۲] بولغار-قازان يوردينك بك اسكى بر مدنيت اوجاغى اولديغنى شوده كوستريور كه اوراده كى توركلرده عشيرت حياتى چوقدن قايب اولمىش وا كثر سائر توركلرك خلافة اولارق ، قبيله وشعبه انقساملرى واسملى تماميله اونوتولمشدر [۳] . بولغار-قازان توركلرينك مدنى حيات سوردكلرينى حقى س . صالايوف كى متعصب روس مؤرخلرى ده اعتراف ايتمكه مجبور اولمشلردر . او ، قازانى ضبط ايتمك روسيه دولتى ايچون بويوك اهميتدن بحث ايدر كن از جمله دييور كه « بك چوقدن بوراسنى (ايدىلك اورتا بحراسنى) محمدى آسيا كنديسنه مسكن اتخاذايتمشيدى . فقط بو ، كوچبلر اوردوسى دكل ، مدنيت اوجاغى ايدى . چوقدن برى بوراده تجارتجى ، وصناعتجى بولغار قومى يرله شمشدى . روس اسلاوينك اوقا ساحلارنده خريستيان كليسالرى تاسيس ايتمكه باشلامه سندن چوق اقدم بولغارلىق ، ايدىل ، قاما ساحلارنده قرآن ديكه يوردى ... [۴] . اشته موسيو صالايوفك ملتنه ، نه بهاسنه اولورسه اولسون ، شو مدنيتى چكنه مك ، شو « تجارتجى » و « صناعتجى » قومى ازمك مطلوب اولمشدر كه او ، ۱۶ نجى عصر ك اورتاسنده بومقصدينه نائل اولايلمشدى .

(۱) « موسقو وياحقنده يازيلر » آنانيوف طرفندن ياپيلن روسجه ترجمه سى ، صحيفه ۱۳۹

(۲) « غير روسلرك موسقوف دولتنده كى وضعيتى » صحيفه

(۳) ن . آريستوف « تۈرك قبيله لرينك قوى تشكللى » (« ژيويا ستارين » مجموعه سى ، سنه ۱۸۹۶ ، كتاب ۳ . صحيفه ۴۰۷) .

(۱) « روسيه تاريخى » پترسبورغ ، آبتشه ستوناييا بولزانشرى ، جلد ۶ ، صحيفه ۱۱۶ .

بو کونکی قازان جمهوریتی اشته شواسکی تورک مدینیتی اوجاغی اولان بولغار-
قازان یوردی طوپراقلارنده برلونیور .

صدد و اهالی - اون آلتینچی عصرک اورتاسنده قازان یوردی موسقوفلیق
طرفندن استیلا ایدیلنجه، یرلی اهالی شهرلردن، شهر جوارلردن و نهر ساحلرندن
مملکتک ایچریلرینه قوراق و چوراق یرلره قوغولمشلر . سابق قازان خانلغک
باش شهری اولان قازان شهرندن ۵۰ کیلومترده دن دها یاقینلرده بو کونده تورک
مسلمان کوی بولونمامه سنک ، بولغار یوردینک مرکزی اولان شیمدیکی سپاس
قضاسنده ده تورک مسلمان کویلی پک از بولونمامه سنک سبی اشته بودر . موسقوف
دولتی استیلا ایتدیکی غیر روس اولکلری ایچون اداری تقسیمات یاپارکن قبیله وی
تنوعی حسابا قاتمادینی کبی ، شهر ، قلعه ، مستحکم موقع تأسیس ایدرکن ده غیر
روس اهالیسنی جوغرافی جهندن پارچه لاق و اونلرک برلشمه سنه مانع اولق
مقصدلرینی کوز اوکنده طوتمشدر . صوکرالری پترسبورغ دورنده ده لی پترو
وایکنجی قاتهرینا زمانلردن او کونکی روسیه مملکتی غوییرنیا (ولایت) لره تقسیم
ایدیلیرکن ده یرلی غیر روس ملتلی ، بالخاصه مسلمان تورکلری مختلف غوییرنیالره
داغیتیق ، پارچه لاق هدفی کوز اوکنده طوتمشدر . بوشیطانی تدبیر نتیجه سنده
متعدد ولایتلرده کی تورک عنصرینک ، او ولایتلرده کی عموم اهالی یه نسبت عددیه سی
شوکی برمنظره عرض ایتمکده ایدی :

قازان ولایتنده	یوزده ۳۱
صامار	۱۱
سمبر	۹
وہتکه	۵
پهرم	۵ ۱/۲
اوقا	۵۲
اورنبورغ	۲۲ [*]

بو جدولدن كوروليور كه روسلرك بو تورك اولكه لرینی ایسته دكلری كبی كسوب
ییچدكلرندن سو كرا ده، اوراده کی قدیم تورك یوردلری (اسکی قازان یوردینك مرکزی
قسمی و باشقرد یوردی)، سو كرا کی تقسیمات اداریه اصطلاحلرینی قوللانیر سق،
قازان غویرنیاسی (ایدیلک اورتا بحراسی) اوقا، اورنبورغ ولایتلری (جنوبی
اورال) ینده تورك عنصرینك اك چوق بولوندیغی یرلر اولارق قالمشلردر. مع مافیه
اونلر بو ولایتلرده ده مطلوب اكثریتی تشکیل ایتمه دكلرندن، تورك عنصرینی ممکن
اولدینی قادار برواحد اداری دائره سنه طوبلامق استهداف ایدیلیرکن اسکی روس
حکومتلرینك صنعی طرزده یامش اولدقلری ولایتلرك حدودلرینی البته بوزمق،
تعديل ایله مك اقتضا ایدیوردی. بوندن دولای، کچن نسخه ده موضوع بختمن
اولان «باشقردستان» جمهوریتی تشکیل ایله مك ایچون اوقا، اورنبورغ،
ساماروپه رم غویرنیالرینك تورکارله مسکون قسملری برله شیدیرلدیکی کبی،
قازان («تاتارستان») جمهوریتی ده سابق قازان غویرنیاسی طوبراغنك پزند،
اوقا ولایتك مینزله سانجاغندن، سامار ولایتك بوغوله سانجاغنك اك بویوك
تسمندن، سمبر ولایتك سمبروبووا سانجاقلرینك، وەتکه ولایتك آلابوفا،
مالئز، سانجاقلرینك، برر قسمندن تشکیل اولونمشدرکه باش شهری
قازاندر. جمهوریتك اون ایکی قانتونی (ولایتی) ومستقل ادارهیه مالک
بر شهری (قازان) واردر. مساحه سطحیه یی ۵۱۲۴۰ کیلومترو مربعدن عبارت
اولوب [۱]، بوتون نفوسی ۱۹۲۴ سنه سنده یاپیلان دولت استاتیستیکنه کوره،
۲۸۹۱۷۹۹ کیشیدن عبارتدر (۲)، نفوس اعتباریه بوتون «س. س. س. ر»
(سوویه تار جواهر متحده سنك) ۱/۶ یی، «ر. س. ف. س. ر» (روسیه متحد

[A] « Annuaire statistique » Moscou, 1922, livraison 4.

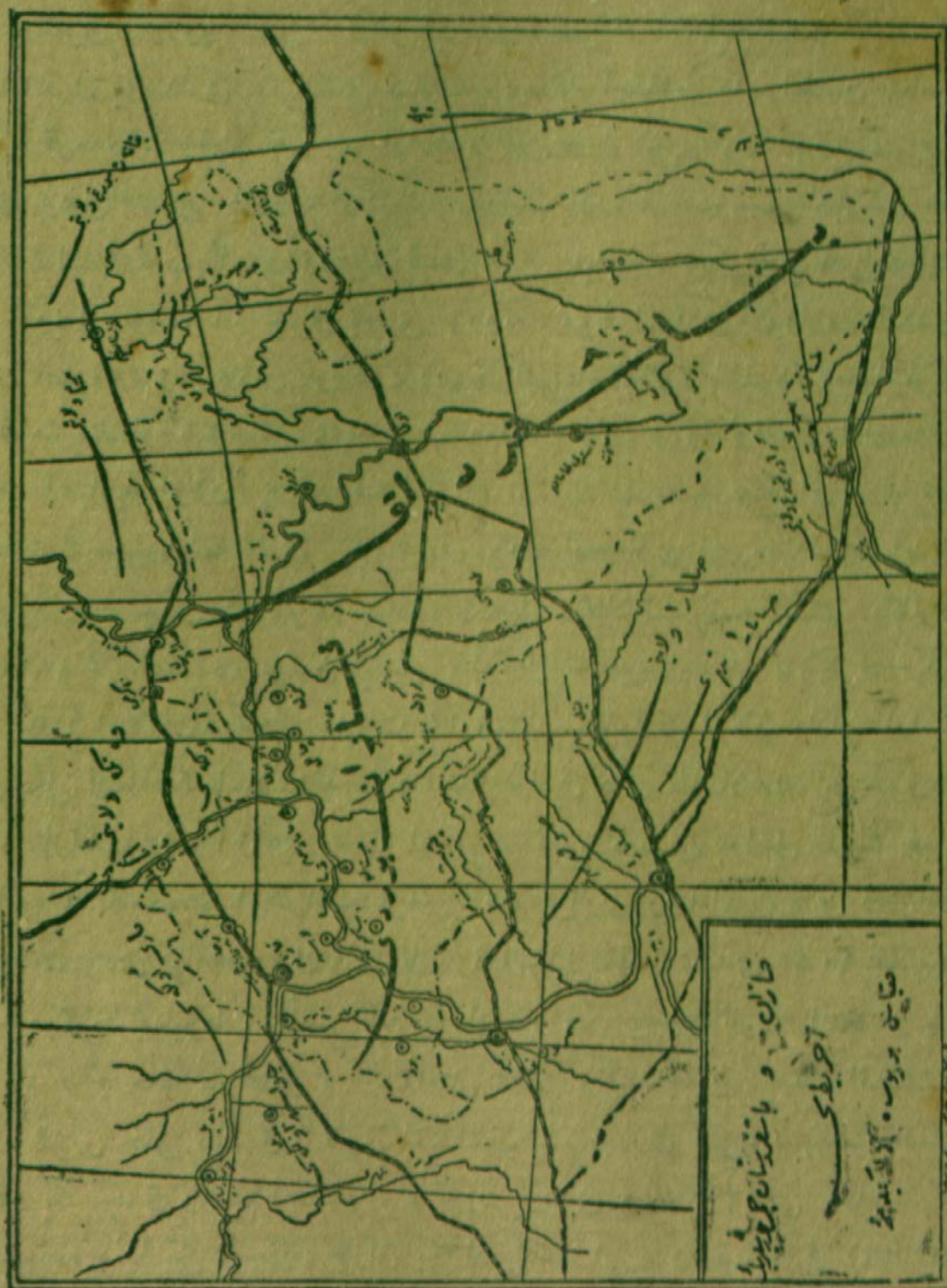
[۲] بن بورقی قازانده ۱۹۲۵ سنه سنده طبع ایدلش اولان « تاتارستانی تتبع ایچون مالزمله لر» آدلی روسجه اثرده کی و. یهرمالایوفک قازان جمهوریتنه عائد demographique مقاله سنندن آلدیم. یوقسه مذکور آئوئر استاتیستیکده قازان جمهوریتنک نفوسی ۲۸۹۶۰ کیشی اولارق کوسته رلشدیر .

جمهوريتلرينىڭ) ۱/۳ىنى تشكىل ايدىيور [۱] ونفوسى على حده آلتان نوروجك (۲۷۰۰۰۰۰۰ كىشى)، له تونيانك (۲ بچق ميليون)، استوونيانك (۱۸۰۰۰۰۰۰ كىشى) نفوسندن فضله در. سكه سنك ۱ كثرى، يعنى ۲۶۵۹۳۶۱ كىشى، ياخود يوزده ۹۳ كويلرده ياشايوب، آنجاق ۲۳۲۴۳۸ كىشى يعنى يوزده سكزى شهرلرده اوتورر [۲]. جمهوريت بويوك شهرلره فقيردر. يالكز قازان شهرى ۱۵۰ بىك نفوسه مالكدرد. كرى قالان شهرلردن (قانتون دكزلردن) هر بىرىنىڭ نفوسى بونك يارىسنه بيله بالغ اوليور.

مليت اعتباريله جمهوريتك اصل اهالىسى، روسلر طرفندن «تاتار» تسميه ايدىلن قازان توركلريدرد، كه بونلر اوراده بوتون اهالىنىڭ يوز ۵۱.۱ىنى تشكىل ايدرلر. بوندىن سوكره ويلىكو روسلر (يعنى روسلر) كلير (يوزده ۴۰.۹). كرى قالان يوزده سكزك يوزده ۴.۷ى چواشلرك، يوزده ۱.۳ى موردوئالرك، يوزده ۰.۸ى ماريلر (چيرمشلر) ك وساثرهك (لهلر، لاطيشلر، آلمانلر وساثره) حصه سنه دوشر. و. يهرمالايوفك حسابنه كوره، قازان جمهوريتنىڭ ش رلرنده اكثريت بلاستنا روسلره عائد اولوب اونلرك آيرى آيرى شهرلرده كى نسبت عدديهسى يوزده ۵۹.۸ دن اكسيك اولمايوب، بعض شهرلره حتى يوزده ۹۸.۶ى به قادار چىقار. توركلر ايسه بعضى شهرلرده (مثلا لايشده) آنجاق ۱.۲٪ تشكىل ايله يوب، اك چوق بولوندىنى شهرلرده بيله آنجاق يوزده ۳۷.۱ تشكىل ايدرلر (مثلا بووا شهرنده). قازان شهرى اهالىنىڭ آنجاق يوزده ۲۰سى توركلردرد. حالبوكه اوراده كويلو توركلر بوتون اهالىنىڭ يوزده ۵۴.۱ىنى تشكىل ايدىيورلر. دىمك جمهوريتك كويلو اكثرى توركلره عائد اولدىنى حالده، شهرلك همان كافهسى روسلره عائددر.

قازان جمهوريتى غربده چوواش مختاريتلى اولكەسىيله، شمال غربده ماري (چيرمىش مختاريتلى اولكەسىيله، شمالده وەتەكە ولايتى و آر (وەتەكە) مختاريتى اولكەسىيله، شمال شرقىده پەرم ولايتىيله، غربده باشقردستان جمهوريتىيله، جنوبده سامار وسمبر ولايتلىيله همحدوددر.

[۱] يهرمالايوف مقالهسى (مذكور اثر ۱۱۳ صفحهسى) [۲] ينه اوراده.

قازان و باشقردستان جمهوریتلری خریطه سی

قازان تورکلی - قازان تورکلی، قاما بولغارلرینک بویوک برقسمنک، ۱۳نجی عصرده شرقی آوروپایه کلن تورکلر ایله قاریشمش اولان قیچاق (قومان) لرك واورتا ایدیل بویینده کی تورکلهشن فینلرک بری بریله اختلاط وامتزاجندن حاصل اولان برقومدر. بوقوم افرادی آراسنده ایکی تورلو تیپ کوزه چارپیور. برتیپ افرادی بیضی الشکل یوزه، یوکسک، درست بورونه، درست اویولان جانلی کوزلره مالک اولوب تام بر آوروپالی قیافتی صرض ایدرلر. دیگر تیپ افرادی ایسه، بر آ ز زاویه لی یوزه، آ ز چوق باصیق بورونه، موغول واری کوزلره مالکدرلر. معروف تصنیفه کوره، قازان تورکلی ده، قازاقلر، اوزبکلر، باشقردلر، جواشلرکی، تورک قوملرینک وورتا (مرکزی) زمره سنه منسوبدرلر. و. وادولوفک تورک لهجه لرینی صوتیات اعتباریله اولان بر تصنیفه نظرآ، اونلرک لهجه سی، قازاق - قیرغیز، باشقردوغربی سیمییریا لهجه لری کی، غربی تورک لهجه لری زمره سنه نسبت ایدیلیر. قازان یوردنده بر چوق شیوملر موجوددر که بونلر دهالایقیله تتبع ایدلمش دکلردر. مع مافیه ۱۹نجی عصرده بوتون ایدیل، اورال حوضه سنده کی تورکلرک فکری حیاتنه حاکم اولان مدرسه لر سایه سنده اوزمانک منورلری اولان ملالر آراسنده بریازی دیلی ایشله نمکه باشلانمشیدی، که ابتدا بوادی دیل طالاغیله آ ز چوق دینی اثرلرده یازلمشیدی. ابراهیم خلفه اوغلی، قیوم ناصری بوادی دیلک قواعد ونظریاتی ایشله مکله ده اوغراشمشلردر. صوکرالری رضاءالدین ابن فخرالدین وهادی مقصودی کی محررلرک قلملریله بودیل خایلی ایشله نمشیدی. ۱۹۰۵ انقلابندن صوکرلر موقوت مطبوعات تأسس ایدنجه ایستهر فکری جریانلر، ایستهر یازی لسانی تام بر «خلقه دوعری» استقامتنی آلمش و کیتدکجه شو یولده انکشاف ایتمشدر. قوتی خلق دیلندن آلارق انکشاف ایدن بویازی دیلی، شبهه سز خلقک ده انکشافنه بک چوق یاردیم ایتمشدر. «تورک یوردی» نک ۲۰نجی صایپسندمه کی شتون قسمنده دنیلدیکی وجهله، قازان یکی ادبیاتنک اوچ وصف فارقی (attribut سی) ده موقراتیزم، مجادله و برده مسئلکه خدمت اولونجه، موضوعلری حیاتی، شائی و معشری شیلر اولمق اقتضا ایتدیکی کی، لسانی ده کنیش خلق کتله لرینه آکلا.

شیلماز یاخود زور آ کلاشیلیر شاطا قاتلی ، طمطراقلی و آریستوقراتیک بر لسان اولامزدی . . .

فلکک مرحتسز ضربهلری آلتنده پیشمش اولان قازان تورکلری عمومیتله تحمیلی و چالیشقان انسانلردر. بونلرک باشلیجه خصیصه لری ناموسلیق، هوشیارلق، دقتلیک و تمیزلکدر. بونلرک هوشیارلغنی، اولرینک چوق تمیز و منتظم اولدیغنی بوتون یابانچی سیاحلر قید ایتمشلردر. بونلر آنا یوردینه محبت و عائله اوجاغنه مربوطیت ایله ده معروفدرلر.

قازان تورک قادینلرینک سهویملی برجه رهیه، روس قادیننک وضعیتندن ده ائی بر وضعیته مالک، سائر برچوق مسلمان قوملرینک قادینلرینه نسبتله ده احر اولدیغنی یادایل اتنوغراف و سیاحلری ده قید ایتمشلردر. فی الواقع صوک عصرلرده سائر مسلمان مملکتلرند مسلمان قادیننک دوشدیک قاراواش (جاریه) وضعیته قازان تورک قادینی هیچ بر زمان دوشمه مشدر. قازانلیرده قیز چوجوقلری اوقوتماق دائما ارکک چوجوقلری اوقوتماق ایله متوازی یورومشدر. ۱۸ نجی عصرده قازان تورک کویلرینی زیارت ایدن روس ضابطی نیقولا ریچقوف دیورکه: « بونلرک کویلرندن هر برنده بر مسجد و چوجوقلر ایچون برده مکتب بولونویورکه معلمی ده کویک ملاسیدر. تربیه و تعلیمدن قیز چوجوقلرده محروم دکلردر» [۱]. اوتورمه حیاتیله یاشایان تورکلر ایچنده «حجاب - پهجه» مسئله سی اک اول قازان تورکلرند حل ایدلمشدر. اصول جدید مکتبلری یالکیز ارکک چوجوقلر ایچون دکل، قیز چوجوقلر ایچون ده آچیلمشدی. ایلک دفعه تیاترو صحنه سینه چیقان تورک قادینی ده قازانلی تورکلردن اولمشدر. ۱۹۱۷ سنه سی انقلابی وقوعه کلنجه موسقواده طوبلانمش اولان ایلک عموم روسیه مسلمانلری قونغره سننده بر تورک قادینی (مخلصه بوبی خانم) قازان تورکلرینک مرکز دینی مجلس اعضالغنه انتخاب ایدلمشیدی. دیمک اولویورکه مسلمان قادینی مساوی حقوقلی عضو اولارق، عالی دینی بر مؤسسه یه کیرمش ایدی که بوکی بر حال سائر هیچ بر مسلمان مملکتند

دها كورلمه مشدر .

اھالىنىڭ ايسە - كوجى - قازان يوردى قولايلىقى صو يوللىرى اوزرنده بولو-
نويور : ايدىل (وولغا) ، چولمان (قاما) ونوقرات (وكتكە) نهرلىرى اك مبدول
صولرىلە بو طوپراقلردن كچيورلر . بونهرلر ك اسكلەلرىنە ياناشان كيارە على الا كثر
اون ، حبوبات ، ياغ ، تخته ، كراسته ودهرى معمولاتى تحمىل اولونويور . قازان
اسكلەسى واسطەسىلە كلن وكىدن مال وامتە قىمىتىك برمىليون روبلەيە بالغ اولدىنى .
سنه لر نادر دكلدى . قازان يوردى داخلىدەكى قاما نهرى اسكلەلرىنىڭ سنوى
ادخالات و اخراجاتى دە ۳ مىليون روبلەيە بالغ اولويوردى .

مملكتك طوپراغى چفتچىلىكە خايلى مساعددىر وعموميتلە بومملكت چفتچىلىك
مملكتى دنبلە بىلىر . باشلىجە چاودار ، بوغداى ، يولاف ، آربا ، قارابوغداى ، مرجك ،
كتان ، كنوير و پاتاس اكيورلر . قاما نهرى ساحلىدەكى (چىستاي) ، (جاللى)
اسكلەلرى برنجى صنف حبوبات اسكلەلرىدورلر . ايدىل نهرىنىڭ صاغ طرفندە
(«طاوياغى» ندە) ميوه باغچە جىلغى ايلە دە و غراشسيورلر : انواع تورلو الما ، «ويقتوريا» ،
« اشپانقا » آدلىرىنى طاشييان نفيس ولذىذ چىلكر وويشنە يتشير . بعضى محللردە
آريجىلىق و طاو و جىلىق دە اپى انكشاف ايتمشدى ، كە صو كنجى مكسب يوزندن يومورطە
تجارتى دە خايلى انكشاف ايلە مشدى . بالقجىلىق ايلە ايدىل وقاما ساحلرندە اشتغال
ايدورلر . ايدىلك اوسە ترينا (بكرە) ، ستەرلەد اسملى بالىقلىرى پك مشهوردورلر .

معلوم اولدىنى و جهلە ، قازان يوردى اورمانلرە تا اسكى زمانلردن برى پك
زنكىن ايدى . بويوزدن اون سكترنجى عصر دە دەلى پتروكونلرندە قازان دە ئىلر
ياپىق ايچون برترسانە دە تاسيس ايدلمشدى . كرچە اسكى زمانلردە ھان ھىر دە
تصادف ايدىلن كى يامغە يارايلاق قالين آغاچلىرى احتوا ايدن اورمانلر اپى
اكسىلمش ، سابق قازان ولايتىك اك زيادە اورمانلىق محللرندىن بر قسى مارى
وچواش اولكەلرندە قالمش ايسە دە ، قازان جمهوريتى طوپراقلرندە دە حالا اپى
واسع اورمانلىق ساحلر موجوددر . مثلاً بوكونىكى آرچا قانتونندە ۱۲۰ بىك
ديساتينا [۱] ، بوغولمە قانتونندە ۳۰۰ بىك ديساتينا ، مىزەلە قانتونندە ۳۹۵۵۶۰

[۱] بر ديساتينا ، ۱۰۹۲ ھكتارە معادلدر .

بىك دىسائىنا اورمانلىق بولۇندىنى كېي ، بۈۋا قانتۇنىدە اورمانلى اولكەلردن
مەدوددر . مامادىش ، لايىش ، سېاس ، تەتۈش وزويە قانتۇنلارنىدەدە ايىچە مەم
اورمانلىق ساحەلر واردر .

اورمانلر ك بولانى يوزندن بومىلكىتدە اورمانچىلىق ايشلرى انكشاف ايتىمىددر .
اھالىنىك برقىمى آغاچ كىسىمك ويارمىقلە ، آخلامور قارغىندن چۈال اورمىكلە ،
آغاچ قابىلر يامىقلە ، قطران وزفت آقىزمىقلە اشتغال ايددر . بومىلكىتك آغاچ معمولاتى ،
تختە و كراستەسى سو يوليلە ايدىل نھرىنىك آشاغى بجراسندە بولونان شھرلرە
يوللانيلير .

فابرىقە صنايعىيەدە ايىچە انكشاف ايلەمش وباشلىچە قازاندە وحوالىسندە تىمر كىز
ايتىمىدى . لا كىن ھەن ھەر بر قضا مركزى اولان شھردە وبعضى بويوك قىصبەلر .
دەدە شۈنى ويا بۈنى اعمال ايدن فابرىقە ياخود اعمالتخانىلر بولونويوردى . بويوردىك
ا كثر اعمالتخانىلرى حيوانات ، چفتچىلىك واورمانچىلىق محصولاتى ايشلەرلردى .
قازانك استتارين - صابون اعمالتخانىلرىدە پىك مشهوردى .

طوپدن تجارتك باشلىچە مادەلرى ا كىن محصولاتى ، تختە و كراستە ، دەرى
معمولاتى ، ياغ ، صابون ، موم و كوركلك دەرىلردن عبارتدى . قازان توركلرى
بوتون بومىغلەلرە پىك فعالانە اشتراك ايلەرلر . مەمافىە اونلر ك ا كثرى كويلردە
چفتچىلىك ، شھرلردە تجارت ايلە اشتغال ايدرلر . ۱۹۱۷ سەسى انقلابى عرفەسندە
قازان توركلردن اپى مقدار دە طوپدانچىلر ، بويوك فابرىقە و اعمالتخانىلر صاحبلرى
واردى . ال صىغىتلىرىنە كلنچە ، شىرقەدە مستعمل مست ، پاپوچ ايشلەمك ، قازانلىلر ك
اركىكلرى طرفندن كىيان « توبەتەي » قادىنلرىنىك كىيىدىكى « قالپاق » اسمندەكى
سىرپوشلرى دىكمك قازان توركلرىنىك يك زىادە تەمم ايتىش مىشغلەلرندى .
قويوچىلىق دە قازان توركلرى آراسندە پىك معروف بر مىكسىدر . بو صىناعتك حقى
بولغار دورندەدە پىك رواجدە اولدىغى بولغار شھرلىرىنىك خرابەلرندە بولونان
قويوچىلىق معمولاتىدن اوكرەنيورز . شاين دقتدر كە بوكون اسكىشھردە وتوران
قازانلى مھاجرلر ك دە ا كثرى قويوچىلىق ايلە اشتغال ايتىمىكەدەرلر .

موضوع بحشمز اولان تورک جمهوریتلری ایچنده بو کون علمی و مدنی ساحه-
لرده اک بویوک فعالیت ابراز ایدن «جمهوریتلر» ک بری آذربایجان ایسه، دیکری ده
شبهه سز قازان جمهوریتیدر . بوساحه لرده طبیعتیه رهبرلک ایدنلر روس عالملری
اولقله برابر، هرایکی یوردده روس عالملیله یان یانه چالیشان کنج تورک عالملری ده
کیتدکجه آرتقمده در . باکو دارالفنونی پروفیسورلرندن قریملی بکر چوبان زاده
بک بو ایکی جمهوریت ایچون: «آذربایجان، تاتارستان کبی جمهوریتلر آرتیق عالی
مکتب درس کتابلری و عمومیتله علمی اثرلر نشرینه باشلامشلردر» دیور (۱).
بو ایکی جمهوریت، شیمدی تورکیه منورلرینی دخی اشغال ایدن حرفلر مسئله سنده
شایان دقت فعالیت ابراز ایتشلردر . آذربایجان حکومتی لاتینجیلیق یولنه سلوک
ایده رک، کنددی بیلدیکنه وقاعته کوره، لاتین سیستمی اساسنده یکی بر «تورک
الیفه» سی تنظیم ایتمش والیفه تاریخی و مسئله سنه دائر برقاچ اثرلرده نشر ایتدیرمشر.
قازانلیلر کنددی حرفلریمزی اصلاح ایتمه نک امکانه قناعت کتیره رک حرفلریمزک
ساده له شمه سی، ته کنیک جهتن قولایلا شمه سی اوغورنده بک مهم نتیجه لر آلد
ایتشلردر . هرایکی مملکتده بوساحه ده یاپیلان تجربه لری و آلد ایدیلن نتیجه لری
او کر نمک بزجه ده فائده دن خالی اولمزد ز ظننده یم .

سید بطلال اوغلی

عبداللہ

[۱] قریمده، آقسجد شهرنده چیقان «ایلری» مجموعه سنک ۴ نجی صایسندہ کی

مقاله سنده، صحیفه ۱۱ .